

تحلیل سیاسی هفته (۴۱) تشکیل دولت خودگردان موقت در کردستان سوریه و تبعات امنیتی آن

نام دفتر: مطالعات سیاسی
شماره مسلسل: ۲۶۰۱۳۳۲۸
تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۹/۵

مقدمه

کردستان سوریه بخش‌های کردنشین شمال و شمال خاوری سوریه است که به مرزهای کردستان ترکیه و کردستان عراق متصل است و بخش‌هایی از استان‌های حسکه، رقه و حلب را دربرمی‌گیرد. البته شمار زیادی از کردهای سوریه در شهرهای بزرگ، مانند حلب و دمشق زندگی می‌کنند؛ همانند ترکیه و عراق کردها را می‌توان بزرگ‌ترین گروه اقلیت نژادی در سوریه دانست به طوری که ۱۸ درصد جمعیت سوریه را کردها تشکیل می‌دهند. هرچند ۳ منطقه اصلی کردنشین شمال سوریه یعنی مناطق جزیره، کوبانی و عفرین به لحاظ جغرافیایی ناپیوسته هستند، اما این ناپیوستگی نتوانسته است میان مردم و احزاب سیاسی فعال در این مناطق تفرقه ایجاد کند. در جریان جنگ داخلی سوریه، درگیری‌های زیادی میان کردها و گروه‌های تروریستی تکفیری در شمال سوریه رخ داده است که کردها نتوانسته‌اند با ایجاد اتحاد درونی و پیروزی در این درگیری‌ها بخش‌های زیادی از مناطق شمالی سوریه را تحت کنترل خود درآورند. طی روزهای گذشته مجموعه احزاب و گروه‌های سیاسی فعال در کردستان سوریه در نشست مشترک خود در شهر قامیشلی تشکیل دولت داخلی خودگردان کردستان سوریه را اعلام کردند. اگرچه کردهای سوریه در بیانیه تشکیل این دولت خودگردان، وجود انگیزه‌های جدایی طلبانه را انکار کرده‌اند، اما با توجه به اینکه اقلیت کرد در کشورهای همسایه سوریه مانند ترکیه و عراق و نیز ایران زندگی می‌کنند این اقدام کردهای سوریه می‌تواند آثار و پیامدهایی برای سوریه و سایر مناطق کردنشین در کشورهای همجوار داشته باشد که در این نوشتار در صدد ارزیابی این آثار و پیامدها هستیم.

دلایل اهمیت کردستان سوریه

کردستان سوریه دارای ذخایر قابل توجه نفت است به نحوی که هم اکنون ظرفیت تولید روزانه ۲۵۰ هزار بشکه نفت را داراست که بیشتر از نصف ظرفیت تولید نفت سوریه پیش از آغاز بحران جنگ داخلی محسوب می‌شود. به لحاظ کشاورزی این منطقه دارای سطح زیرکشت به مساحت حدوداً ۱۸ هزار کیلومتر مربع می‌باشد که موجب شده است این منطقه سالیانه ۱/۴ میلیون تن گندم تولید کند که معادل ۳۸ درصد ظرفیت تولید گندم سوریه است. اهمیت این منطقه به لحاظ کشاورزی تا حدی است که ۴۵ درصد کل تولیدات کشاورزی سوریه در این منطقه تولید می‌شود. به طور کلی مجموع درآمد سالیانه این منطقه از بخش‌های مختلف بالغ بر ۱۱ میلیارد دلار است که با نیمی از کل بودجه سوریه برابری می‌کند.

وضعیت سیاسی کردهای سوریه پیش از بحران جنگ داخلی

حافظ اسد از اواسط دهه ۱۹۸۰ تا اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی از حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) علیه رقیب و دشمن منطقه‌ای خود یعنی ترکیه حمایت می‌کرد، اما با توسعه روابط سوریه و ترکیه در اواخر دهه ۱۹۹۰ این سیاست تغییر کرده و با امضای

موافقتنامه امنیتی مشترک میان سوریه و ترکیه در اکتبر سال ۱۹۹۸ اعضای پ.ک.ک در سوریه تحت تعقیب قرار گرفتند و عبدا... اوجالان رهبر این حزب مجبور شد از سوریه بگریزد که چند ماه بعد در کنیا دستگیر شد. بازماندگان پ.ک.ک در سوریه حزب اتحاد دمکراتیک^۱ را به طور مخفیانه در سال ۲۰۰۳ تشکیل دادند و تا سال ۲۰۱۱ فعالیت‌های مخفیانه خود را ادامه دادند.

وضعیت سیاسی کردهای سوریه پس از بحران جنگ داخلی

کردهای سوریه در جریان جنگ داخلی این کشور نه از دولت بشار اسد حمایت کرده و نه با مخالفان تکفیری همراهی نموده‌اند. از یک طرف در اواسط جولای ۲۰۱۲ دولت بشار اسد تصمیم گرفت بخش عمده نیروهای خود را از بخش‌های کردنشین شمالی این کشور فراخواند و از سوی دیگر تاکنون درگیری‌های شدیدی میان کردها و گروه‌های تکفیری از جمله جبهه النصره درگرفته است که طی آن کردها توانسته‌اند تروریست‌ها را شکست داده و مناطق کردنشین را تا حد قابل توجهی تحت کنترل خود درآورند. احزاب سیاسی متعددی در کردستان سوریه فعالیت دارند که از مهمترین آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد: حزب اتحاد دمکراتیک به رهبری صالح مسلم، حزب وحدت دمکراتیک کرد سوریه به رهبری محی‌الدین شیخ علی، حزب دمکراتیک ترقی‌خواه کرد سوریه به رهبری عبدالحمید درویش، حزب دمکراتیک کرد سوریه موسوم به پارتی به رهبری عبدالحکیم بشر، حزب چپ کرد سوریه به رهبری محمد موسی و حزب آزادی کرد به رهبری مصطفی جمعه. این احزاب در آغاز با یکدیگر اختلافات زیادی داشتند که با دخالت مسعود بارزانی در جولای ۲۰۱۲ شورای ملی کردهای سوریه شامل ۱۶ حزب از جمله اتحادیه دمکراتیک کرد توافقنامه‌ای ۷ ماده‌ای برای پایان دادن به اختلافات خود و تشکیل شورای عالی کرد سوریه امضا کردند که به توافقنامه اربیل مشهور شد. امضای این توافقنامه اختلافات داخلی کردهای سوریه را کاهش داد و مسیر را برای همکاری‌های بعدی هموار ساخت. در نشست‌های اخیراً (۱۲ نوامبر ۲۰۱۳) در شهر قامیشلی برگزار شد، حزب اتحاد دمکراتیک به عنوان بزرگ‌ترین حزب کردهای سوریه طرح تشکیل دولت خودگردان موقت را برای اداره امور مناطق کردنشین شمال سوریه ارائه کرد و با موافقت سایر احزاب و گروه‌های کرد (شامل ۳۵ حزب و سازمان مردم‌نهاد کرد) تشکیل این دولت خودگردان موقت رسماً اعلام شد. بر اساس این طرح کردستان سوریه به سه منطقه تقسیم می‌شود که هر یک از این مناطق تحت حاکمیت یک شورای محلی قرار خواهد گرفت که این سه شورا در مجموع شورای کل را تشکیل می‌دهند. مأموریت دولت انتقالی، تدوین قوانین انتخابات محلی و فراهم‌سازی مقدمات برای برگزاری انتخابات سراسری و تدوین قانون اساسی است. همچنین اداره مسائل سیاسی، نظامی، امنیتی و اقتصادی کردستان سوریه نیز از دیگر وظایف این دولت انتقالی محسوب می‌شود.

رویکرد دولت‌ها به اعلام خودگردانی کردها

رویکرد دولت سوریه: به نظر می‌رسد اقدام احزاب سیاسی کردستان سوریه در اعلام تشکیل دولت خود تحت نظر موافق دولت سوریه شکل گرفته باشد. اگر چه احزاب مذکور در بیانیه اعلام تشکیل دولت خود، دولت سوریه را دولتی استبدادی خوانده‌اند، اما خروج نیروهای سوری از مناطق شمالی کردنشین و نیز مبارزات گسترده و موفقیت‌آمیز کردهای علیه گروه‌های تکفیری مخالف دولت سوریه را می‌توان شهادی بر این مدعا دانست. به‌علاوه احزاب و گروه‌های کرد در بیانیه تشکیل دولت خود، وجود انگیزه‌های جدایی‌طلبانه را انکار کرده‌اند و صالح مسلم رهبر حزب اصلی کردها یعنی حزب اتحاد دمکراتیک بارها اعلام داشته است «تشکیل دولت محلی توسط گروه‌های کُرد سوریه به منزله تشکیل حاکمیت خودگردان و جدایی‌طلبی نیست، بلکه اولین گام در راستای تشکیل حاکمیت مدنی به شمار می‌آید». به گفته وی آنچه اتفاق افتاده تشکیل یک

1. The Democratic Union Party (Partiya Yekîtiya Demokrat, PYD)

شورای مدنی میان ۲۲ عضو برای اداره مناطق کردنشین است که به دلیل درگیری دولت سوریه با گروه‌های مخالف اداره امور این مناطق دچار مشکل جدی شده است.

رویکرد ترکیه: از طرف دیگر ترکیه نیز که تاکنون به شدت با حرکت‌های کردها مخالفت ورزیده و حتی مناطق کردنشین عراق و سوریه را به اتهام همکاری با پ.ک.ک. به حمله نظامی تهدید می‌کرد اخیراً در رویکرد خود نسبت به کردها تغییر جدی ایجاد کرده و با دعوت از صالح مسلم به عنوان مهره اصلی کردهای سوریه به ترکیه با وی مذاکراتی در خصوص به رسمیت شناختن دولت خودگردان کردهای سوریه صورت داده است. از طرف دیگر حضور رجب طیب اردوغان در شهر دیار بکر و ملاقات با مسعود بارزانی، پایان دادن به تبعید شوان پرور خواننده کرد از ترکیه و ملاقات با ابراهیم تاتلیسس دیگر خواننده کرد ترکیه از جمله اقداماتی است که نشان از تغییر نگرش ترکیه در خصوص مسئله کردها دارد.

رویکرد اقلیم کردستان عراق: مسعود بارزانی رئیس اقلیم کردستان عراق درخصوص اعلام تشکیل دولت خودگردان کردستان سوریه نظر مثبتی ندارد؛ وی که برای ایجاد اتحاد میان گروه‌های کرد سوریه تلاش‌های زیادی صورت داده بود (که این تلاش‌ها به امضای موافقتنامه اربیل منجر شد) پس از اعلام تشکیل دولت خودگردان کردهای سوریه، بیانیه‌ای منتشر کرده و ضمن اعتراض به این اقدام، حزب اتحاد دمکراتیک سوریه را متهم به سوءاستفاده از اوضاع پیش آمده می‌کند. بارزانی حزب مذکور را متهم کرده است که مفاد پیمان اربیل را نقض کرده، به طور مخفیانه با دولت سوریه همکاری می‌کند، به زور اسلحه خواسته‌های خود را به دیگر گروه‌های کرد سوریه تحمیل نموده و بی‌طرفی کردهای سوریه را در بحران جنگ داخلی این کشور بر هم زده است.^۱

رویکرد ایران: جمهوری اسلامی ایران با خودداری از هرگونه موضع‌گیری رسمی در قبال خودمختاری کردهای سوریه سیاست صبر و انتظار را در پیش گرفته است. هرچند که تهران همواره مدافع جدی اصل تمامیت ارضی کشورهای منطقه بوده است، اما شرایط سوریه به علت تطویل جنگ داخلی در این کشور موجب شده است که تهران با احتیاط بیشتری با این موضوع برخورد کند.

چالش‌های فراوی دولت خودگردان کردستان سوریه

دولت خودگردان کردستان سوریه از بدو اعلام تشکیل خود با چالش‌های فراوانی روبرو است که از مهمترین آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد که از میزان اثرگذاری این اقدام در بلندمدت خواهد کاست:

۱. ایجاد شکاف درونی میان کردهای سوریه (برخی گروه‌های کرد سوریه از جمله کردهای طرفدار بارزانی با این اقدام و تشکیل دولت خودگردان همراهی نکرده‌اند).
۲. عدم همراهی اقلیم کردستان عراق با جریان کردهای خودگردان سوریه (مخالفت بارزانی با اقدامات یک‌جانبه حزب اتحاد دمکراتیک).
۳. رویارویی با چالش امنیتی و مواجهه مستمر با گروه‌های تکفیری مخالف دولت سوریه (حزب اتحاد دمکراتیک اعلام داشته است که مناطق کردنشین سوریه به طور مرتب با حملاتی از جانب ۴۹ گروه تروریستی و تکفیری مخالف دولت سوریه مواجه بوده‌اند).
۴. حمایت دولت‌های مخالف بشار اسد از گروه‌های تکفیری و تروریستی.

پیامدها و ملاحظات امنیتی ناشی از تشکیل دولت خودگردان کردستان سوریه

طبق نظریه پخش که در مورد جنبش‌های سیاسی و اجتماعی نیز کاربرد فراوانی دارد چنانچه حرکتی سیاسی و اجتماعی در جامعه‌ای صورت پذیرد این حرکت می‌تواند به سایر جوامع به‌ویژه جوامعی که دارای مؤلفه‌های مشترک فرهنگی، اجتماعی، زبانی، تاریخی و جغرافیایی با جامعه مبدأ هستند انتقال یافته و سرایت کند. برخی رهبران سیاسی کردها درصددند کل جمعیت‌های کرد حاضر در کشورهای عراق، ترکیه و سوریه و ایران را یک جامعه واحد تلقی کنند، کما اینکه در صحبت‌های ایشان از کردستان سوریه به عنوان غرب کردستان یاد می‌شود. وجود مؤلفه‌های مشترک فرهنگی، زبانی، نژادی، تاریخی و جغرافیایی میان کردهای این مناطق از عوامل تسهیل‌کننده پخش حرکت‌هایی مانند حرکت کردهای سوریه به سمت ایجاد خودگردانی، خودمختاری و در نهایت استقلال سیاسی است. البته باید در نظر داشت که پخش این گونه حرکت‌ها به عوامل متعدد سیاسی و اقتصادی بستگی دارد از جمله اینکه قدرتمند بودن حکومت مرکزی کشورهای همجوار سوریه و تسلط آنها بر اوضاع سیاسی کشور موجب خواهد شد پخش این حرکت به مناطق کردنشین در سایر کشورها به آسانی ممکن نباشد. نکته بسیار مهم در این راستا انتخاب خودگردانی به جای خودمختاری توسط کردهای سوریه به عنوان نقطه آغاز و هدف اولیه است، زیرا مطالبه چنین خودگردانی حساسیت کمتری را در نظام سیاسی مسلط ایجاد می‌کند. با همه اینها نتیجه نهایی این حرکت و توانمندی آن برای پخش به سایر مناطق کردنشین معلول وضعیت آینده سوریه، وجود یا حل اختلافات درون گروهی کردها، فعالیت دولت‌های دیگر در جهت تقویت گروه‌های تکفیری و میزان موفقیت دولت خودگردان تشکیل شده در دستیابی به اهداف اعلامی خواهد بود.

نتیجه‌گیری

کردهای سوریه با استفاده به‌موقع از جو متشنج و بحران جنگ داخلی در سوریه توانسته‌اند دولت خودگردانی تشکیل دهند که بخش زیادی از گروه‌ها و احزاب سیاسی کردستان سوریه را به خود جذب کرده است. این گروه‌ها در اهداف اعلامی خود، وجود تمایلات جدایی‌طلبانه را انکار می‌کنند و تاکنون دولت سوریه نیز در این رابطه حساسیت و برخورد جدی از خود نشان نداده است که ممکن است از دلایل مختلفی نظیر ناتوانی ناشی از مبارزه با گروه‌های تکفیری در غرب کشور، تاکتیکی مقطعی جهت ضربه زدن به مخالفین و گروه‌های تروریستی و یا وجود توافقی پنهانی با گروه‌های کردی سوریه نشئت گرفته باشد. از سوی دیگر کردهای سوریه با چالش‌های سیاسی و امنیتی جدی مواجهند که ممکن است از میزان توانایی آنها برای دستیابی به اهداف خود و توسعه این حرکت به سمت خودمختاری و استقلال‌طلبی بکاهد.

در همین راستا جمهوری اسلامی ایران باید با برآورد صحیح از این اقدام از اغراض و اهداف کردهای اقلیم کردستان در قبال خودمختاری اکراد سوریه اطلاع حاصل کند. چه اینکه اگر این تمایل از طرف اقلیم کردستان عراق نسبت به الحاق کردستان سوریه به کردستان عراق وجود داشته باشد، امکان تهدید به تجزیه‌طلبی در مناطق ترکیه و ایران به‌صورت جنبش‌های قومی وجود خواهد داشت. علاوه‌بر اینها دولت ایران باید با دولت ترکیه که اخیراً سیاست‌های مسالمت‌آمیزی را نسبت به اکراد منطقه مخصوصاً اقلیم کردستان در پیش گرفته است را از این خودمختاری و پیامدهای امنیتی آن برای دولت‌های همسایه مطلع کرد. در همین راستا تعاملات پارلمانی در به‌دست آوردن برآورد استراتژیک صحیح و چشم‌انداز پیش رو می‌تواند مفید باشد.